

ESPON2013 programmi rakendusühtsus EU-LUPA

Euroopa maakasutusmustrid
European Land Use Patterns

Retsensioon

Evelyn Uuema, PhD, Tartu Ülikooli maastikuteadur

EU-LUPA projekti tulemused Eesti kontekstis

Euroopa ühtne põllumajanduspoliitika ja taastuvate energiaallikate kasutamise suurendamine mõjutab olulisel määral maakasutust. Oluliseks muutuseks viimaste aastakümnete jooksul Euroopa maakasutuses on olnud riikidevaheliste eripärade vähenemine. Maakasutuse iseloom sõltub üha rohkem maakasutuse potentsiaalset ja üldistest majanduslikest arengutest.

EU-LUPA projektis hinnati majanduskriisile eelnenud perioodil (1990-2006) toimunud maakasutuse muutusi. CORINE maakatte ja erinevate sotsiaalmajanduslike näitajatepõhjal analüüsiti:

- 1) maakasutuse iseloomu;
- 2) maakasutuse muutuste ja nende muutuste intensiivsuse põhjal kuumkohtade (*hot-spots*) asukohti;
- 3) maakasutuse funktsionaalsust, eelkõige multifunktsionaalsust;
- 4) maakasutuse toimimist (hinnatakse kuivõrd maakasutuse funktsioon täidab poliitiliselt seatud eesmärgi) ja efektiivsust (milline maa on hästi kasutatud tema funktsiooni täitmise eesmärgil).

Kogu analüüsi tulemused on esitatud NUTS 2/3 üksuste tasandil, mille tõttu üldistuse tase on Eesti jaoks väga suur ning kindlasti ei tule esile Eesti sisesed muutused. Küll aga on võimalik hinnata Eesti muutusi Euroopa kontekstis. Euroopa kontekstis teeb võrdluse mõnevõrra keeruliseks NUTS üksuste väga erinev suurus, mille tõttu teatud nähtused nt valglinnastumine võimenduvad väiksemates üksustes võrreldes suuremate üksustega. Eelkõige on see seotud intensiivsuse muutustega, kuna neid esitatakse protsentidena NUTS regioonist (nt lk 33 joonis 5). Väiksema pindalaga regioonid tekivad kunstlikult suuremad muutused, mis tuleb ka kaardipildis esile – väikesed linnalised piirkonnad on suurima muutusega, kuigi tõenäoliselt võib mõnes suuremas maa-linna segapiirkonnas olla toimunud ulatuslikumad maakasutuse muutused. See asjaolu seab mõnevõrra kahtluse alla ka regioonide vahelise võrdluse. Tõenäoliselt annaks adekvaatsema pildi ruutkilomeetri andmebaasi põhjal tehtud võrdlus. Kuna funktsioonide andmed on kättesaadavad ainult regioonide tasandil, siis funktsioonide puhul ruutkilomeetriandmebaasi kasutada ei saaks. Looduslike funktsioonide hindamisel (eelkõige biotiliste ressursside) oleks huvitav olnud näha ka maakasutuse struktuuri muutusi, kuna osakaalud võivad tihtilugu jääda samaks, kuid elupaigad killustuvad, mis mõjub bioloogilisele mitmekesisusele ja ühtlasi kogu keskkonna funktsioonile enamasti negatiivselt.

Peamised tulemused

1) Eesti maakasutuse mustrit iseloomustab muu Euroopaga võrreldes metsa domineerimine sarnaselt Põhjamaadele. Samas esineb Eesti ja Läti alal klassifitseerimise viga. Lk 29 kaardil on

Ida-Virumaa ja läänepoolsed Läti alade maakasutuse tüübiks märgitud: kuivad segametsad (*Arid mixed forest*), mille asemel peaks suure tõenäosusega olema maapiirkonna metsad (*Rural forest*).

2) Suuremas osas Euroopas on toimunud maakasutuse intensiivistumine ja sama trend on esinenud ka Eestis. Intensiivistumine on toimunud peamiselt linnade laienemise tõttu (Eestis eelkõige Tallinna ümbruses), kuid ka põllu- ja metsamaa omavaheliste osakaalude muutumise tõttu. Samas huvitav on märkida, et Euroopas esineb ka piirkondi, kus on toimunud maakasutuse ekstensiivistumine nt Tšehhis, Poolas ja Ungaris.

3) Kogu Euroopa on maakasutuse funktsioonide osas olnud üsna stabiilne, mis võib tuleneda asjaolust, et funktsioone hinnati lühema perioodi (2000-2006) jooksul kui teisi näitajaid. Võrreldes Kesk- ja Lõuna-Euroopaga on Eesti koos teiste Baltikumi riikide ja Põhjamaadega kõikide funktsioonide osas suhteliselt muutumatu olnud, mis ei tähenda seda, et Eestis toimunud muutused oleksid riigi tasandil väikesed või ebaolulised. Majanduslike funktsioonide osas on toimunud peamine langus Vahemere piirkonnas ja seda eelkõige põllumajanduslike maade vähenemise näol. Eestis ja ülejäänud Baltikumis on majanduslikud funktsioonid olnud muutumatult madalad. Tallinna lähiümbruses on aastatega 2000-2006 need funktsioonid isegi natuke paranenud. Keskkonna funktsioonid (abiootilised ja biootilised ressursid) on peaaegu kogu Eestis (v.a Tallinna ümbrus) püsinud kõrgel tasemel sarnaselt Lätile, Soomele, Rootsile ja Norrale. Sotsiaalsed funktsioonid (töökohtade ja vaba aja veetmise võimaldamine) on Eestis võrreldes teiste funktsioonidega kõige rohkem muutunud paremuse poole - Tallinna ümbruses ja Ida-Virumaal.

Kogu projekti tulemustest lähtuvad Eesti jaoks olulisemad soovitusel edaspidiseks:

- arendada jätkusuutlikku põllumajandust, mitmekesistada põllumajanduslikku maakasutust, kasutada keskkonnameetmed aktiivsemalt;
- ebamõistlike investeeringute vältimiseks planeerida ja majandada infrastruktuuri koordineeritult ja integreeritult;
- soodustama linnadesse juurdepääsu parandamist ja ühistranspordi kasutamist;
- tugevdada väikeste ja keskmise suurusega maapiirkondade linnade positsioone kohalike keskustena ning edendada nende omavahelist võrgustikku;
- integreerida linnade ruumilise arengu strateegiatesse linnade lähiümbruse maapiirkonnad, et parandada nende elukvaliteeti;
- piirata linnade kontrollimatut laienemist, eriti ranniku piirkondades;
- soodustada linnasiseste kasutamata ja mahajäetud alade taaskasutusele võtmine, mille tarvis oleks vaja kehtestada linnaplaneerimise reeglid;
- kasutada majanduslike hoobasid (avalikud subsideerimised, maksud, teenuste hinnad jne) ruumiarengute suunamiseks (inimeste liikumine, investeeringud, teenuste liikumine linna ja selle lähiümbruse vahel).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et teiste Euroopa riikidega võrreldes on peamised Eestis toimunud muutused seotud Tallinna lähiümbruse valginnastumisega ning Eesti ei ole selles osas Euroopas erand. Antud raportis ei tule aga esile Tartu ümbruse valginnastumine, mis on tingitud NUTS regiooni liigest suurusest. Põllu- ja metsamaa osas toimunud muutused ei ole Eestis olulised võrreldes teiste riikidega, kuigi ka see võib olla ekslik, sest põllumaa osakaalud uuritava perioodil ei ole tõenäoliselt oluliselt muutunud, kuid kindlasti on põllumassiivid suuremaks muutunud ja väiksemad põllulapid ära kadunud. Antud muutus tuleks struktuuri analüüsis paremini välja. Kuigi uurimusest võib jääda mulje, et Eestis aset leidnud muutused on üsna marginaalsed, siis Eesti enda tasandil on need siiski olulised. Melioreeritud põllumaade jäämine elamurajoonide alla on pöördumatu maakasutuse muutus, mille negatiivset mõju võimendab kehv uute elamualade infrastruktuur ja teenuste kättesaadavus.